

Márti Combalenn : raquintaziun historica

Autor(en): **Gadola, Guglielm**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **46 (1960)**

PDF erstellt am: **01.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882190>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Márti Combalenn

(Raquintaziun historica)

da

Guglielm Gadola

Per la fiasta de Nadal digl onn 1836 vesein nus ad end suenter viaspras sis robusts perveseders de Rueras da Dieni viaden ed entasi viers Giuf. Igl ei tschun mats ed in um giuven ella flur dils onns, in pli bi e ferm che l' auter e tuts leghers e da bunaveglia.

Oz da viaspras vevan ei cantau psalms, himnis ed antifonas cun slonsch e forza ed il Magnificat veva insumma aunc mai tunau aschi sonor e melodius. «Propi viaspras solemnas»! Quei prentenda oravontut Márti, prima tenorist, che veva a caschun dil davos «Gloria Patri» tschaghignau incontin vi sin ina matta els meglers onns . . .

Quella matta de colur latg e vin, aulta e ferma sin comba, veva el gia daditg priu en mira. Mo pli ch'il «bien di» e la «buna sera» veva el aunc mai ughiau de dar ad ella — e la «bunanotg» aunc meins, beinche gest gliez el havess bugen giavischau ad ella . . .

Er' ella fuva ina schenadetta ch'astgava strusch alzar il tgau, nundir dar in'egliada sin enzatgi en baselgia. Mo oz da viaspras tiel davos «Gloria Patri», ha ella tuttina buca saviu far auter che dar in'egliada, de quei senza fraud e stuiu, vi sin Márti che steva sco ella odemdem il baun en medema retscha, da tschella vart dil pierti. Ed enaquella ein lur egliadas sentupadas — e domisdus vegni cotschens sco striaunas . . .

Ad ella, Maricatrina de statalter Meltger de Putnengia, ha quella flimmada stenschiu la vusch, ferton che Márta vegn aschi trubistgaus ed embrugliaus ch' el repeta tut bials e persuls il «Gloria Patri». Sia vusch disviada vido el vit sespiadra gia tiel «et Filio» sco l' aua el sablun e tuna tiel «Spiritui» aschi abrupt sc' in bratg d'in affon, al qual la mumma ha dabot mess il maun-plat sulla bucca . . .

Udiu quei stoda solo, l'entira baselgiada, cunzun ils mats e mattauns che lahrognan ual leu dend in a l'auter culs cumbels en las costas. Tgi mira anen, tgi ano, mo tuts che vesan el medem temps co Maricatrina visavi Márta, e lez era, bunamein peglian fiug dal tgietschen burniu ch'els ein vegni, gest sco sche domisdus fussen vegni engartai fagend ina catavegna . . .

Ed ussa ch'enzaconts dils mats che vevan viu las flimmadas dils dus «engartai», mavan ensemen a perver dalla senda de Giuf vidorasi, sto Márta udir beinenqual beffa e clanca, schebi ch'ei suffla e cufra ch' ins auda strusch ils agens plaid.

Sep Maria Monn manegia plitost de quei da bein: «Momo, Márta, oz havesses ti magari giu tschaffen de cantar in'antifona tut speciala en honor de tia visavi, endi? Mo avon l'entira baselgiada eis ei tuttina stau empau d'ughiau . . . ha, ha, ha . . . »

E Gion Antoni sissu: «O, schei ual, questa sera suenter perver fan Márta e Maricatrina aunc Complet ensemen — e lu vegn ei franc a tunar pli cumplein e d'accord . . . » Ina legra risada suonda che vegn ual leu purtada d'in buf entochen giu demdem Rueras.

Quella nauscha enzenna de malaura disturba denton nuota Hans Giachen che po mai seretener de tentar e cudizzar: «E cura ch'ei han fatg Complet, sche san ei grad entscheiver las mudinas che pon tonscher entochen ch' ei vegn puspei ded ir a perver . . . » Puspei ina risada che vegn tagliada d'in rubiesti bierl selvadi, burlius neuagiu dalla fueina dils aults de Giuf.

Ti safermust, tgei respect ch'ei han tutenina survegniu, ils schanis. Els pon strusch vinavon dil far ch'ei fa e van ussa dus a dus, dus avon Márta e Sep Maria e dus el pèr suenter els . . .

Pauper Márta! oz havesses ti aunc stuiu udir duas, sche la cufra havess buca stupau la bucca a tes cumpogns. A Márta sferdenta la ferdaglia schelonta las novas caliradas che secatschan ord siu cor murtiront entochen si sut ils cavels.

Plaunlur e pli e pli vess ein ils perveseders de Giuf arrivai en nuegl tier lur muvels, nua ch' igl ei caul e bien e silmeins pussei-

vel de trer flad sco la glied. Els sedrovan tuts tgei ch' ei mo pon cul dar en l'emprema e stargliar, ein ei gie vegni perina d'ir a stiva per in'uriala vin tegia sper caplutta, avon che semetter en treglia.

Márti e Sep Maria pervesan ensemen en in nuegl de sedisch; ils auters mintgin de persei.

Ti dieunuardi co ei fa ordaviert! Gl' empren han ei gnanc fatg ton stem buc, mo il cuflar e buorlar vegn pli e pli vehements. La biestga vegn malruasseivla ed entscheiva a dar cun la cua viaden ellas costas sco sch' ella fuss sin precint d'isar, enzennas che plaiian buca pli ch'in ton a perveseders pli avanzai els onns. Er' els vegnan malruasseivels e cuchegian traso sugl esch nuegl viadora. Mo igl ei nunpusseivel de tscharner d' in nuegl a l'auter.

Sep Luregn vul vonzeivi buantar las sias, mo havend la Cru-tscha catschau il nas or dad esch, dat ella ina semenada anavos sco sch'ella fuss anetgamein striunada. Ella seglia sin punt e stat mureri eri in mument, sc'ina vacca-lenn. El emprova de schar liber las au-tras, mo nungrazia de dumignar ina solia giud punt.

Tementaus de quei remarcabel secuntener de sias vaccas e genetschas, seglia el vi tier stalter Giachen Antoni Monn, siu pli tiervischin. L'emprema emprova disdescha; la cufla taglia il flad ad el, ed el sto turnar en nuegl e spitgar in meglier mument. Stgi-raglia entuorn entuorn ed ina ramur e sgarschur pir che sch'ei fuss rut en la fin dil mund. Era ils auters perveseders ughegian buca d'alzar il nas sur gl'esch-nuegl ora. Buffadas ch'ei roclan en dies da fussau en. Tuts spetgan il medem ed ein vegni pensivs sco tonts truai

Suenter in'urialetta, fagend meins de stuorn, manegia Márti si-per Sep Maria: «De buantar . . . aunc ussa . . . nunpusseivel! Jeu emprovel d'ir vi begl per ina sadijala aua, auter s'ei de far nuot.»

El ei strusch o sin sulada ch'in buf sdermeina el e sadijala sc'in heighel encunter in mugrin ch'el crei de ver rut siat costas enina. En brauncas, a palpond sc'in tschiec, anfl'el plaunsiu igl esch-nuegl e dend si in schem, fa el siper Sep Maria: «Per questa notg essan nus pegliai sco las miurs el clauder. Sche mo ei vegn buc aunc mender! Cheu o fa ei pir che sche tut las strias de Strem fus-sen a barlot . . . enzatgei semegliant hai jeu mia veta mai viu!»

Bloccai de tala maniera, buca mo la biestga vegn pli e pli mal-ruasseivla, anzi era ils perveseders. Tut che senta: la lavina vegn!

Ils muvels han aunc buca magliau o l'emprema, ch'ei dat tut-

enina duas stermentusas scarpadas seccas, suandadas d'in tgulem e schulem che va tras carn ed ossa.

Ils armauls han tratg enaquella vid las cadeinas ed ein tuts culs peis davos els fussaus; cauras e nuorsas en lur zonnettas entadem nuegl, seplaccan cul tgau sut la persuna e fan bunamein canî. . . Nuegls buca serrai vi dil tut cugl esch-su, ein cuflai en sigl amen, ed igl ei sco sch'ins fuss tutenina spurlai ordaviert. Ils perveseders ein, tgi sdermenai sut la biestga en, tgi en fussau cul-las combas ensi, dus ha ei perfin bess en pursepen aschi liungs e lads sco els ein.

Ed ussa regia stgira notg e tscheu e leu par'ei als perveseders che serevegnan plaun a plaun ch'ei seigi vegniu freid, gie ferda-glia . . . E palpond el stgir sco tonts tschocs, catschan ei, smarve-gliond caussas — lur mauns ella neiv! Ventireivels quel che senta aunc il fried de nuegl e de grascha ni che ha schizun il cletg de palpar pelegna armal . . .

Quel che sa aunc semuentar e sesbatter, sefuretga scol sa su-
enter ses mauns, tscheu in pèr pass e leu en brauncas per in smiul,
entochen ch'el vegn pertscharts ded esser serraus denter pursalau
e pursepen en in stretg encarden, ni schizun ded esser setschentaus
en fussau denter in armal ed ina preit neiv. In auter sesanfla ca-
tschhaus denter ina preit-punt e cuas de vaccas, canastras de fein,
brustgas en in maun ed en l' auter blutta buatscha . . .

Tgei balurda sedestadada, tgei sientscha turbalada! Scadin
sa ussa avunda: nus essan satrai d'ina lavina da freid, stratgs vida-
neu encrusch e traviers denter neivs, fein, aissas, quaders e grascha
e perfin embrugliai denter cauras e nuorsas, strumpanai denter
combas e corna de biestga miez derschida, miez stenschida ni schi-
zun ventschida . . .

Ti bien Diu, tgi less è descriver la desperada situaziun digl em-
prem mument della revegnida sauna raschun?

La reacziun de quei mument, cuorts sc'in batterdegl e liungs
sco la perpetnadad, savessen mo ils moribunds far capir! Mo quels
che vivan aunc, lezs setegnan e secavan vid quei tec veta e speron-
za scol condemnau vid la buccada sughet ch'el crei che pudessi
forsa aunc rumper — ed el mitschar il davos mument. E tgei ruas-
seivladad tutenina! Ni stèc ni balèc. Mo plaun a plaun seregheglia
e sededesta tuttina tut quei ch'ha aunc veta, schebi aunc ussa sa-
trau ed encadenau tgi en in pli stretg e tgi en in pli vast vischi de
morts . . .

En nuegl de Hans Giachen Decurtins e siu frar Gion Antoni, eis ei aunc iu bein! Il clavau ei splanaus surô e tut il hardumbel vi e dallas plauncas giuadora, sco gl'ei era il cass culs auters sis clavaus de Giuf. La preit davos dil nuegl ei sfraccada en ed in sbuau neiv da fussau ora che va tochen o tiegl esch e si tiel plantschiu-su, sparta il nuegl en duas parts. Ils dus frars ein sparti in da l'auter entras ina preit neiv, mo els han aunc ton plaz ch'ei san ira vida-neu e denter la biestga sco sturnida per plaun. Gion Antoni smina la situaziun, catscha il moni tardent atras quella preit-neiv e clo-ma tgei ch'el po: «Hans Giachen, vivas aunc? La lavina ei vegnida . . . »

E lez, leds sc'in'olma, savend ch'il frar vivi aunc: «Ho, secapescha. Murir fuss la pli biala, strusch entschiet a viver che nus havein! Mo tgei strianem ha ei era dau quei mument ch'il buf ha fatg ina rusna ella preit sura e sprunau neuaden in vadretg neiv? Jeu sun en pursepen dellas duas dublas, mo tuttina en fussau cul tgau ella neiv . . . »

«Ussa sche ti calas cun tias storgias! Vesas bein che nus essan fermi en e serrai giu da tuttas varts sco en ina fossa . . . »

«Traplas», grescha Hans Giachen puspei atras la rusna-moni ella neiv, «de quella rusna en che la neiv ha pudiu, pudein nus è ora, aschi franc sco jeu hai aunc la membra entira.»

Pilvermò, ferton che Gion Antoni vida tschei maun dil «vadretg» fa giomers e zambagls secartend satraus vivs, entscheiva Hans Giachen a cavar aspramein viaden ella neiv e siviars encunter l'entrada dil sbuau. Gnanc ditg buc ed el catscha gia il tgau ord la foss'alva, accurat sc'ina muntaniala l'emprema ga ch'ella sefure-tga la primavera ord siu staub . —

Tgei aspect malmaneivel e bizar! De nuegls, clavaus e tetgals gnanc figura buc. Ils nuegls ein satrai, ils clavaus sbullanai e spargliai per plauncas e rovens entuorn e fein e tetgals empleneschan ils stretgs fistatgs de Val Giuf en diember zugls, stramugls ed embrugls maisudi, sco sche tut las strias e diallas de Rodunda havessen fatg sturniallas . . .

Hans Giachen crei propi ded esser da tschella vart dil mund culs peis ensi. Fuss'ei buca stau che la caplutta de s. Bistgaun steva aunc biala ed intacta leuvi osum il crest cun sia mieivla eglia da giu viers Dieni, Hans Giachen havess franc e segir pudiu crer ded esser striunaus e transportaus el reginavel dellas diallas. Strusch revegnius de sia smarvegliada, svanesch'el puspei vi e da rusna

giuaden. Ed ussa fa el vau encunter la preit che sparta el da Gion Antoni e liberescha lez ord fossa.

Turnai danovamein sin tiara, van els dus tgei ch' ei pon giun caplutta, sependan vid las tretschas dil zennet e tuccan e tuccan ch' il battagl fuss gleiti seglus sul tetg oragiu . . .

Tuccau ch' ei han in' uriala da stuornas atras la contrada muralva che sesereina biblauh ad in serenar, audan els ussa il responsori de stuornas ed auras dils zenns de Rueras, Zarcuns, Camischolas, Sedrun sc'in clom d'uiara atras la pacifica, vasta Val Tujetsch. Ins schess ch' ils uauls tuatschins da s. Brida entochen Bugnei sezaccudien dalla sgarschur e spondien larmas tut alvas sco da sias uras las diallas de Foppas e Canadal, cura ch' il pader sogn de Mustér veva scongiurau ellas entadem il glatscher de Nalps . . .

Annunziau ch' ils de Dieni han la disgrazia dalla Val ora, vesan ins beingleiti a savischinond troppas e troppas ded umens, armai cun palas, badéls, zapins, sliusas e targliuns al liug della disgrazia.

Mo avon che quels seigien sil plaz, han ils dus frars Decurtins seduvrau e barhau ils mauns pleins. Igl εμπrem ha ei giu num encurir ed anflar ils anteriurs suloms dils baghetgs destrui. Mo nua entscheiver, ussa che tut ei ulivau, zanistrau e manizzau si sco tontas cazzinas per liung e per lad d'in treidubel pli grond spazi ch' ils suloms dils siat baghetgs vevan aunc avon ina mesura?

Tementai pér ussa ch' ei tut tremblan e turbelai en lur olmas sil pli ault, entscheivan ils dus frars a cavar, bargend sco affons — ina raritad dapi onns ed onns — culs mauns, presapauc leu, nua ch' ei sminavan ch' in u l' auter de lur cumpogns pudessien esser satrai sut la lavina.

Quei ha num nuot. Mo ei va buca ditg che roschas e roschas de Rueras e rots e rots de pli anora ein sil plaz. Tgi cava, tgi fora, tgi dosta palauncas e tetgals, tgi cana armauls miez stenschi, sturni u smaccai en neivs, terrtems e lennams. Quei tut va enina cugl encurir ils ulteriurs quater perveseders aunc buc anflai . . .

Tgei sorpresa, accumpignada da snavurs e sgarschurs va tras las roschas de vischins e vischinas, curdond ins plaunsiu sin las baras de Sep Luregn Schmed de Rueras, il frestg e bi giuven e sin stalter Giachen Antoni Monn de Zarcuns, igl um respectau lunsch-entuorn!

Vesend ch' ils dus pupratschs ein encarpai e palauncaj en de strusch dumignar siadora, manegia in debein, mo senza malart:

«Mû Dius partgiri poppó, quell'jèda essas vus prûpi ancarpai giu-
adain tge vus stais!»

Per buca che zatgi stoppi aunc rir cun quei otgà, entscheiva il
caplon de Rueras, ch'era medemamein sil plaz de sventira, a re-
citar ils Tschun Pugns, repeti cun profunda commoziun e devo-
ziun dall'entira cuminonza d'agid, per allura dar als ual sparti il
s. Jeli dils moribunds . . .

Enzugliai en pons e mess en duas canastras de fein, vegnan
els transportai da quater umens dallas spuretgas spundas lavinu-
sas giadora e surdai a geniturs e fargliuns.

Ei entscheiva gia a far de brin e trer rapidamein encunter se-
ra, ch'ins ha aunc buc anflau ils dus davos perveseders ella lavi-
na. Márta Valier e Sep Maria mauncan aunc, malgrad che tut ha
seduvrau e barhau pli che mai.

Mo vonzeivi, catschond in la lontscha de fastisi per la davosa
gada tochen maun ella neiv, vegn quella retenida . . . sco sche za-
tgi teness ella cun veglia . . .

Ell'era curdada gest sper il nas giu de Sep Maria, satraus qua-
ter meters sut la neiv e serraus encunter il cadaver d'ina gene-
tscha. Secartend ch'ins hagi fastisau sia situaziun, lai el dar la
lontscha, grend dalla rusna siaden che quella veva fatg: «Agid,
spert agid ni ch'jeu stenschel . . .»

Tgei ventira e levgiament pil pupratsch udend el uss a schend:
«Giúdain co è in tge viva aunc; co oi num tgavà e bétga targlinà.»

Ti dieunuardi co ei vegn seduvrau! El valzen d'in quart ura,
ei Sep Maria liberaus ord sia stretga perschun. E dalla legria ch'el
ha de puspei veser il tschiel aviert e tontas fatschas cuntentas en-
tuorn entuorn, sa el far nuot auter che bargir . . . Secartius della
mort e puspei astgar viver . . . Tgei sentiments de grazia e ven-
tura!

Strusch revegnius da ses sentiments nundescriuibels e sesen-
tend puspei sin tiara franca, patratg'el immediat de siu cumpogn
Márta, schend tut alla bahutta si pils presents: «Márta sa buc es-
ser lunsch de mei, el medem nuegl che nus eran! Jeu hai udiu ina-
ga a grend el ed ei pareva sco sch'ei vegness da lunsch e da pli
profund. Seduvrei, per l'amur de Diu, e liberei nies bien Márta . . .!»

El sto buca supplicar duasga che l'entira colonna d'agid se-
metta danovamein alla lavur, cavond cun quita e dustond neiv
e terrtem sin in pulit tschancun . . .

Mo tut adumbatten! Ins ha barhau pli ch'ina e pli che duas u-

ras. Ei sto esser che la lavina veva tuttina stuschau el cun miez il nuegl in brav tschancun plinengiu, pli anen u forse era pli anora? Co anflar? Ussa ch' ei fageva gia notg?

La bunaveglia de gidar ei cheu. Ei vegn aunc adina neuasi de Dieni novs gidonters — e perfin singulas gidontras. Denter quellas paucas sesanfla era ina giuvna, la matta che steva da viaspras osum il baun en baselgia visavi Márti . . . quella ch'era vegnida cotschna sc'ina striauna quei mument duront il Magnificat che lur egliadas eran sentupadas . . .

Strusch silla piazza de disgrazia, ch'ella cun ils auters semetta immediat alla tscherca dil disgraziu, aunc adina enzugliaus els stermentus canvaus-lavina.

Luvrond e barhond cun palla e badél sco tut ils auters, dat ella nuot ord ils auters biars. Mo fagend ei ussa gia notg ed entschavend ils biars gia a schar pender la bratscha, tgi dalla stauncladad, tgi havend piars tutta speronza d' aunc anflar il davos en veta sut quellas mahoiias neiv, entscheiva la matta danovamein a cavar pir che mai, rugond in e l' auter de po tener cun ella . . .

«Jeu hai il sentiment e sundel perschuadida, che Márti ei aunc en veta! El spetga sin liberaziun ord sia stermentusa situaziun. Per amur de Diu e de tuttas bunas olmas, gidei po mei a liberar el . . . jeu roghel, haveies po la buontad . . .»

Enzaconts dattan triev ed entscheivan danovamein a cavar e furitgar cun lur liungas lontschas ella neiv. Auters encuntercomi miran de quei pli curios silla matta, sminond de saver constatar ord la fatscha della pupratscha las enzennas de disturbi mental . . .

Ei era cheu de quels e de quellas che savevan nuot dallas egliadas scuntradas dils dus, oz da viaspras, mo che fantisavan gia ded in'amicezia secreta, gie schizun de relaziuns d'amur nunlubidas etcetera . . . ; dat ei gie adina glied ch'audan a tuscher il plugl aunc da lendel en siu cries . . .

Buca che la matta havess fatg spropositis u acts de desperaziun, mo quei sefar valer ord tut ils auters e las autras, quella premura narra de cavar ed animar tut ils presents de continuar, quella stinada tschontscha ch'il sclavinuau vivi segiramein aunc sut ils profunds canvaus della lavina, quei secuntener ton malruasseivel, tgei era quei auter che segiras enzennas de disturbi, ni sil pli pauc indecis d'amur tuppá, zanistrada . . . Oh, ins sa mai: ei dat ton de tuttas uisas glied ch' ins enconuscha buc, mo inaga zacu setradeschan ei . . .

In' outra era cheu che senteva instinctivamein ch'ei stoppi se-tractar d'ina amur u amicezia della matta plein fetgas ed anguoschas sbulanadas ella freida fossa. La Stina de Niriel ch'era ida suenter Márty de piarder la schuba e che veva entochen ussa anflau tier el nuot auter che tortas - canaster, ei ussa segira e pli che segira de tgei ch' ei setracta. Perquei fa ella plidond en tun de sontgetta fatga si cun pugn:

«Ina bufatga fuss ei ussa dau, crei jeu. Pli ch'encurir ad inconten duront uras ed uras san ins buc! La glied ei stauncla e po buca pli — e la finfinala cheu en quella ferdaglia senza larma de caul el venter, ei era buca hanau . . . Quel ch' ei cheu suten ha Niessegner priu e damaun eis ei aunc in di per cavar si morts . . .»

Schend quels plaids, mira la «buna» Stina cun «compassiun» silla matta en mesa desperaziun ed ha il ventireivel sentiment ch'il cunti nunveseivel ch'ella ha catschau el cor a l' outra furetgi bein e scoiauda entochen il moni, pertgei che sin quels plaids l' outra — tut ord siu esser — dat si in griu dolent:

«El viva aunc! Jeu sai ch'el viva. Per amur de Diu, gidei po a liberar siu tgierp e si' olma . . .!»

Ils presents, per gl'auter buna gliedetta, mo nuota consternai aschizun dalla disgrazia, creian bunamein tuts che cun quella matta exaltada seigi propi buca hanau . . . e ch' ei seigi lunsch ora il meglier de calar per oz cul cavar, de prender la matta cun els ed ir mintgin a ca-lur.

Perfin il sur caplon de Rueras, che veva gidau pruamein a cavar e badélar entochen ussa, manegia tut resignaus:

«Cheu ei de far nuot pli! Quel che maunca aunc ha Niessegner priu; lein haver speronza ch'el hagi anflau grazia. Nus lein denton aunc recitar ils Tschun Pugins pil pupratsch sinaquei che Niessegner e Nossadunna gidien sia paupra olma en cass ch'ella fuss buc aunc arrivada avon la fatscha de Diu: 'Jeu creiel fermamein enten vus, o miu Diu, pertgei che vus essas la Sezza Verdad . . . Bab nos qual che ti eis en tschiel' . . . »

Tuts senschanuglian ed uran dad ault, deno la matta Maricatrina che cava ad in cavar urond culs auters da bass, intim e profund sco aunc mai en sia veta . . .

Finida l' oraziun pils moribunds, tut che mira cun compassiun sin Maricatrina — ed enzaconts dian aunc in paternies per ella. Mo che siu pauper Márty era morts e morts, tut che crei, vevan ins gie cavau ora morts ils dus davos — e quels gia avon duas uras!

Mo co stat ei propi cun Mártil? Tgi ha raschun? Sulettamein la matta de siu cor!

Bein ch'el ei satraus ed enchignaus duas e varga vaultas sut tiara, auda el plaid per plaid, clar ed entelgeivel . . . Ed el grescha e cloma l'olma ord il pèz, de po vegnir ad el en agid. Mo nungrazia! Negin ch' auda in soli vierv ord sia fossa, ferton ch' el ei sin snarir, stuend uss aunc udir ils plaids de sur caplon, recitau ils Tschun Pugns che tuts vevan: «Tgei lein aunc sestentar, morts eis el tonaton; nus lein ir a casa. Speronza anflein nus damaun sia bara, per silmeins saver surdar el alla tiara benedida. Tut igl au-ter ei van ed adumbatten!»

Mártil auda aunc ils davos pass svanend sur siu tgau ora . . . ed ei ussa persuls, persuls sco buc in' olma sin tiara ed en tschiel. Sco en siemi auda el aunc a tschapitschond sur el ora sco pass nervus d' ina femna; lu mo pli in tun mét semeglions ad in feigl che dat giud ina caglia — e nuot pli . . .

Pauper Mártil! Satraus vivs tschun bratscha ault sut la surfatscha della lavina, dretg e seniester serraus en da quaders ed aissas-palaunca, sur el ina freida cozza-neiv e sut el en la crappa scavegliada de pèzs ed urs recents d'in fussau stuschaus ord siu esser. Quei ei la davosa dimora dil pauper perveseder de Giuf, surprius dalla lavina e satraus ual leu avon ch'esser morts.

Udend el ni stèc ni balèc, ni datier ni dalunsch, vegn el ussa pli e pli vivs e sensibels, malgrad esser enfermaus en pli stretga e pli aulta fossa che scadin miert en fossa-santeri . . . Beinche stgira notg circumdescha el da tuttas varts, ni forsa gest per quei motiv, senta el aschi recent ed exact il dar is dolorus de mintga gnierv e mintga member de siu pauper tgierp encadenaus, stenschius e stendus gia uras ed uras sil tgierl che vegn a far schirar plaun plaunet e senza remischn siu tgierp e sia sientscha.

Sia bratscha, il dretg ed il seniester, ein stendi ora per liung e fuorman cun siu tgau elevau, siu best e sias combas en cal, pusai plitost engiu, in engutau vid la crusch gest avon vegnir alzaus . . . La comba seniastra schai diltuttafatg ella neiv e stenscha entuorn entuorn entochen schanugl, sur quella schai la dretga che dola de grir e che vegn smaccada da dretg e seniester da dus grevs e maltschecs quaders. Dies e crusch entochen schuialla ein encarpai d'in terrtem dir e ruh sc'ina sulada. Muentar sa il pupratsch sulettamein il tgau, ch'ei ventireivlamein en cal. Era avon bucca sefuorma ina cavorgia d'in spaziet, schi per ina palma-maun lartgs. El

sa silmeins trer flad — e grir, sch'ei gidass . . . Mo tgi auda siu clom ord profunda fossa? Tut ein naven! Tuts? Giebein, tuts deno ina.

Lezza era svanida discussamein el stgir. Mo stai naven ils auters ch'i ein stai, eis ella turnada tut persula silla piazza de sventira ed ha danovamein entschiet a cavar e barhar uras ed uras, urond sco aunc mai il Rusari de tristezia . . .

Denton ei Márta, en sia freida fossa, curdaus en profunds patrats e panzieris sur sia veta menada dapi si'affonza entochen oz ch'el stat entatier tier il tierm denter veta e mort. Aschi stgira e segira che la mort stat avon siu spert e pli clar ch'el vesa tut ils turmals e malpass de sia cuorta veta de mo 28 onns.

E sc'ina appariziun pli clara ch'il suleagl de bi miezdi, defileschan avon siu egl e siu spert tut ils puccaus, pigns e gronds, dapi ch'el era vegnius tier raschun e giudeci — e perquei capavels de distinguer denter bien e schliet. E con merveglius! Quella procesiun aschi bizara che cuozza silpli pil mument che l'ura baselgia de Rueras dat las dudisch, para tuttina ad el de cuzzar vègn onns ontras!

El vesa il gaudi mazzacrant ch'el e ses cumpogns havevan, tagliond giu las combas a raunas aunc viventas, ed el excloma: «O, perquei ein oz mias atgnas combas en falla; denton, o Segner, ussa pètga, ussa taglia, jeu hai meritau . . . »

El vesa co el, cura ch'ils vadials isavan si mises caulds dis de stad, deva cun siu fest enfrau giu pil grugn ad els ch'il saung seglieva . . . «Perquei, o Segner, ei miu tgau barricaus taluisa che jeu sai strusch trer flad. Denton, o Segner, ussa pètga, ussa taglia, jeu hai meritau.»

El vesa co el, da 16, 17 onns fagend de pegliar e sezuppar cun buobas de siu pèr, stuschava quellas plein regls encunter las preits d'in nuegl u clavau, embratschond e struclond ellas ch'ei bunamein perdevan il flad . . . «Perquei, o Segner, ei mia bratscha stendida ora, tut agradora, e serrada da mintga vart che jeu sai gnanc muentar ina giugadira buc. Denton, o Segner, ussa pètga, ussa taglia, jeu hai meritau . . . »

El vesa sco de mirar en in spiegel, co el, plein caprezi e scuidonza, era bunamein semagliaus si vesend co in de ses vischins era vegnius bandiriel epi capitani de mats, ferton ch'el «tut in auter schani», era restaus mo sempel porta-fisi dis de fiasta e parada. E co el, per prender vendetga ina fiasta de tschupi, veva bunamein

sturniu cun in plèder siu rival ch'era ius avon ch'el per matg tiella pli biala matta de siu vischinadi . . . «Perquei, o Segner, mo smacca miu losch tgau culla trav-clavau che peisa sc'in carpun davos viden de mia cavazza. Ussa pétga, ussa taglia, o Segner, jeu hai meritau.»

Avon ses egls passan revista: la scuidonza, melna sc' in sterpin; la luschezia, supiervia sco la cresta dil tgiét; l' engurdientscha, disfigurada sco la fatscha dil giavel en persuna! E vesend quei aschi viv e palpabel, sa el ussa pertgei siu entir tgierp, exceptau buc in soli frust carn, dola, brischa e schella. . . . «Mo quei tut hai jeu meritau; ussa pétga, ussa taglia, o Segner. Perduna, Segner, jeu roghel. Jeu roghel tei, crucifigaus scol malfatschent de tia vart dretga, di a mi: «Aunc oz dueigies ti entrar el reginavel de Diu.»»

Havend repassau revista si'entira veta de pauper puccont cartgaun, ei siu act de ricla perfetgs — ed el vegn surpris d' ina sien aschi pacifica sco la sezza beada mort . . .

La damaun cull' alva dil di — essend Maricatrina sestentada tutta notg — anflan vischins de Rueras e Dieni la pupratscha ual sedurmentada cul badél enta maun, pusond davongiu sur zaconts palancaus, la membra miez eria e las larmas scheladas sin las vestas . . .

Havend scurlau ella ord siu esser miez schellau e dau zatgei de caul, serevegn Maricatrina ualti spert pretendend fitgadamein ch' ella hagi udiu enzatgei sc' ina vusch lamentonta e ch' ins po cavi vinavon leu nua ch' ella seigi sedurmentada von cuort . . .

Per buca cunterfar ad ella che di e tuorna a dir, il satrau vivi aunc e seigi exact leu en quei circuit, nua ch' ella hagi cavau, entscheivan ils umens a catschar festa e lattas gest en gliez liug . . .

E prendeì mira! Vonzeivi seretegn in fest circa treis meters ault sut la neiv e quel che manèvra el, senta ch' il retegn seigi ni crap ni lenn, mobein enzatgei pli lom che fétgi e ballontschi da quei curios enzaco, mo laschi tuttina buc atras . . . Fagend attents ses vischins sin quei, lai el dar il fest . . . E quel per grond smarvegl de tuts ballontscha, semuenta ussa, essend staus ruasseivels in muventin. In griu de legria va tras ils presents; il fest vegn tratgs siedo, e sin quei suonda ord la profunditad in schul ed in griu, udius entelgeivlamein da tuts ils pli demaneivel!

Tgei era propi schabegiau quei mument? Il liung fest era per cletg e ventira vegnius — essend catschous en in techet entroma — giu sin la queissa seniastra dil sventirau, «gest sper la fontauna

giu», aschia ch'il pupratsch pli vi che neu, veva ual aunc sentiu e pudiu dar sinzur de quei desperau . . .

Ed ussa tgei cavar e seduvrar el circuit de Maricatrina! Ei para sco sch'in e mintgin fagess de pegliar d'el vegnir igl emprè sil satraus vivs. Denton va ei in bien quart d'ura avon ch'ils prus cavaders seigien ella pli maneivla vischinonza dil pauper Már-
ti, encarpaus giuaden ch'el ei en quella gonda de palauncaus stratgs in ord l'auter, ord quei marighel de cavaders eris e steris de biestga sturnida e nuorsas stenschidas . . .

Tutenina croda in badél sin ina launca dil tschiep de giéppa de Már-
ti, in'enzenna ch'el sappi buc esser lunsch de quella . . . Ussa ha ei num, pir che zacu, cavar e dustar tut terrem e trubistgem beinschit, bufatget, sinaquei ch'il pauper sventirau vegni buc aunc sturnius pér il davos mument da ses beinmanegionts liberaturs. . .

Il davos par' ei ch' ins cavi ora in miert, schischius en fossa dapi dis e dis. El schai cheu senza sienscha, senza flad e senza enzenna de veta, melens sc'in sterpin ed eris sc'in zapin. Avon ch'ins ha giu allontanau ils quaders sur el e las aissas d'in pursepen sut el, va ei ina buna misura, serrada en che cunzun la comba seniastra era denter in trubistgem de strusch puder slugar. La finala, havend dustau tut cavistrem entuorn il best e la scaffa de Már-
ti, ston ins aunc resgiar ora ils quaders che siaran en sia comba dretga, toc per toc, per finalmein liberar il pauper schani ord las brauncas della mort.

Suenter haver furschau en tgau e cavez cun vinars d' ansauna, han ins mess el en ina canastra de fein e transportau el a Rueras en casa d'assistent Schmed — essend el gie in pupratsch de negin.

Quater robusts giuvenots de Dieni portan el da Val Giuf giuadora, suandai d'ina solia persuna en fétgas ed anguoschas: da Maricatrina de Putnengia, la fideivla de siu cor, la matta cantadura, che veva pér ier da viaspras sentiu propi daditschiert co ei stetti veramein cun els dus . . .

Contristada enta funs il cor sco ell'ei, suffrescha ella cun Már-
ti, unfrend si tut per el, crei ella gie ch'el savessi sparter mintga mument da quest mund, aschi pitgaus e fleivliaus e senza sienscha ch'el ei aunc adina. Arrivai a Dieni, cuora ella en casa de stalter Duri Vigieli per in zanin vinars ch'ella lai daguttar daguot a daguot en bucca al pupratsch.

Pér ussa, descendend viers Rueras, arva Márti ils egls ed ei surprius e smarvegliaus sco aunc mai en sia veta: avon el stat la matta de siu cor surriend e cuntenza sc'in'olma liberada.

«Ton che ti, Maricatrina, fusses la suletta . . . » Pli bia eis el buc el cass de dumignar sur sia lieunga secca sc'in pératiest. Negin smarvegl! Vev' el gie plirs profunds tagls en ina queissa, derivonts ualti probabel dils dents d'in tardent — e piars ina massa saung, aschia ch'ei era aunc ina damonda, schebein el metschi . . .

Beinpatertgada cuora Maricatrina — suenter haver dau cunzina de purtar Márti vi Putnengia en sia casa paterna — giu Rueras tiel giuven miedi, dr. Riedi, ch'era ual quels dis returnaus da ses studis ella patria.

Havend pudiu far vegnir neunavon «il moribund» sco biars temevan aunc adina, interquera il miedi il pauper cruci ed ei perschuadius che las combas de Márti seigien scheladas . . .

El ordeina de zugliar en las combas en aua de sal duront 12 uras. Cura ch'ins ha priu giu ils faschs, vesa il giuven miedi immediat ch'el veva ordinau il davon davos. Las combas eran buca stadas scheladas; ei settractava d'ina retenida dil saung, essend ellas stadas fermadas 36 uras denter dus quaders, cunzun la dretga. La conseguenza ei, ch'ei dat en in stermentus berschament e ch'il miedi sto amputar pliras gadas la comba dretga — entochen schanugl!

*

Tgei pauper cruci fuv'ussa Márti! Duront treis onns ha el saviu far nuot, ed havess Maricatrina de Putnengia, buca tgirau e giu quitau dil pauper strubigliau en sia solitaria casetta, el fuss pér uss aunc morts, en penuria e pupira.

Maricatrina e Sur decan Hetz, plevon de Tujetsch, consolechan, fan curascha e gidan nua ch'ei san e pon, ei gie Márti Valier «in pupratsch de negin». Enteifer in onn, eis ei aschilunsch cun la comba smutada ed amputada, che Márti sa far segliuts sin l'otra ch'ei deplorablamein aunc adina fleivletta . . . mo aschia vegn el buca lunsch.

Maricatrina lai far per el ina comba lenn che siar'en il schanugl della seniastra e tonscha tocca plaun, mo cun igl ira va ei vess, malgrad che Márti fa sforzs admirabels . . . Pauc ni bia sto el scher duront treis onns, avon ch'el sappi zuppeggiar entuorn. Duront quels liungs onns ha Márti saviu far pauc. Enqualin veva

compassiun ded el, mo ils biars tartgavan: «Fuss stau meglier, sch' el havess pudiu murir.

Siu meglier amitg era senza dubi il sur plevon della val Tujetsch.

Quel scriva igl atun 1837 e supplichescha il magistrat de cumin de po far enzatgei pil Márta disgraziau, essend el paupers e sventiraus senza atgna cuolpa.

Il success ei staus pigns, sco il protocoll de cumin tuna, tractada che sia petiziun ei vegnida ils 23 de november 1837:

«Sgr. farer Decan de Tujetsch supplichescha en num de Márta Anton Valier ilg qual avon in onn ei entras la lavina vignius strubiaus et per quella fin ussa in pupratsch, roga per quella fin ch'in lud. Oberkeit vegli ad el schar satiuer enzitgei.—

Ordenau d'in lud. Oberkeit de schar satiuer ad el 2 scheltadublas (en francs fuss quei 34. igl autur) dil cumin anora et aunc ultra de quei dar agli fr. 3.20 per vischnaunca.—

Sgr. Str. Ant. Decurtins declara avon in Lud. Oberkeit, ch'el seigi contents de dar agli 2 scheltadublas, quei che reguordescha aber il dar il taler per vischnaunca, quei sappi el buca dar plaid senza reportar sin vischnaunca, pertgei che ils de Numneins hagian era faitg istanza tier in Lud. Oberkeit et survegniu nuot.»

*

Cuntents sc'in'olma e giubilond sco sch'el fuss surura vegnius millionari, accepta Márta las duas scheltadublas, engraziand da tut cor per la gronda caritad. Mo tgei era pegliar amauns cun tonts daners? Co far render quels el senn d'ussa finalmein segidar sesez ton sco pusseivel?

L'emprema caussa ch'el fa, encunter tuttas protestas de Maricatrina, che veva fatg fetg bien cun el a Putnengia, ei stau sere-
trer o Sedrun demaneivel dil cadruvi, nua ch'el vev'il dretg sin ina mesa casetta d'in'onda, morta daditg e daditg. El ha detg: «Ussa che jeu hai daners, fuss ei bein ina vergugna de vegnir sura a gliend jastra che han gia fatg memi bien cun mei!»

Contas uras, dis ed jamnas haveva Maricatrina vegliau spel létg de Márta e tenu cumpignia al pupratsch fagend caltschiel e regulond siu resti ed auter. Márta enta létg sc'in lenn dasperas, mirava buca mo cun plascher sin Maricatrina, la matta de siu cor e gidontra en sia miseria, mobein era silla detta lingiera de si'amitga. . . .

Secasaus cunter veglia de Maricatrina o Sedrun, cumpra ussa Márti differentas guilas de far caltschiel ed auter: zaungas, cordas, ghleis minusclets ed autras bagatellas ed entscheiva a gudi-gnar il paun de mintgadi. Duront ils onns ch'el veva stuiu star enta letg, eris sc'in lenn, havev'el teniu ils vegls aviarts e mirau co Maricatrina fageva caltschiel ed auters bategls de fil launa.

Tgei plascher d'ussa sez saver sedustar: el fa caltschiel per vischins e casarinas che pon buca dar damogn en casa ed aunc sil funs, el fa tschops de launa per purs e magnancs, tut tenor buorsa e rang. Pils signurs purs fa el tschops-fil-launa cun flurs e nuvs cotschens, pils purs de quels cun motivs tgau-vacca, turschets e sgar-mèras, pils magnancs de quels bia pli sempels de colur falein cotschna e brina senza ornaments. Ils signurs purs pagan sis francs per in, ils purs tschun ed ils magnancs tenor qualitat quater e treis francs per in de quels tschops d'unviern «marcau Márti».

El fa effels ed onzas pils calzers de dumengias dellas mattauns tuatschinas, bials e bufatgets, melens e ners, tut tenor giavisch e plascher. E per las dunnauns cadein'el cordas-paternos ch'en paucs onns finadina Tuatschina dumbra ils paternos e las avemarias sulettamein cun las cordas-paternos de Márti Combalenn.

Daners ves'el strusch enzacu in, mo persunter ha el adina paun sin pannè, enqual talgia carn-piertg e bunas buccadas carn vedra, latg e caschiel caura en tgaminada ed enqualga perfin zcontas crenas pieun schuber el cup-lenn ch'ina u l'otra buna cumar ha discussamein schau purtar en casa. El ei leds e cuntents de stuer vegnir marschei de negin e studegia beinduras duront sia lavur co vegnir aunc meglier vinavon — pertgei che Maricatrina che fageva mintgaton ina viseta, vev'el aunc adina per cor e pil tgau . . .

*

Sut siu casetg ell'umbriva de sias grundas, arriva onn per onn duas entochen treisga il parler B. de Glion, che peina tutta rauba de stuorz. Cura che nies Márti Combalenn ha buca propi fuola, stat el sin finiastra e mira co parler B. lavura e manischescha, col pétga, taglia, storscha e sursina. Cul temps ughegia Márti perfin de zoppegiar giuadora e de tener cumpignia a parler B. El observa mintga menada, engola mintga «misteri de professiun» — e sere-solva in bi di d'el sez «far il parler», ch'ei, sco el manegia «in mistregn nuota schi da piertg.»

Mo nua prender ils daners per uaffens e material senza engular? El seregorda d'haver in parents ualti beinstont, che ha giu entochen ussa in quex marveglias dad el — e vegn sil patratg de supplicar lez per 20 frs. credit, sinaquei ch'el sappi procurar il necessari inventari de parlèr. Mo lez dat ad el «empristar daners»!

«Taun tge té manegies tg'ju amprèsti a té daners? Té cruci tge sos gnanc metter ina tgomba von l'otra! Quai vess num ira giû Rain e better ils daners dall'aua ora. Fai tge té vegnies naven e stai tier tes effels ed onzas . . . !»

Vegnend quella sera a casa tut sturnius, spetga Maricatrina el sin ina suppia a mesa stiva, contemplond il pauper cruci cun veivla compassiun. Salidond Márti la matta de siu cor, che splendida da si'entira persuna spir carezia e plein spètga per el, vegn a Márti il patratg: Pertgei buca combinar igl emperneivel cul necessari? Mo co astg'el, mo miez um ch'el ei, dumandar Maricatrina per dunna? Denton raquenta el tut commuentaus sia secuglienada ded oz, sincerond ch'el mieri franc aunc in di cadenond cordas-pateros, sche buca schizun culla guila de cuser enta maun.

Maricatrina pren puccau dil pupratsch ed exprima ussa senza quei ch'ella veva gia daditg spitgau dad el e ch'el veva aunc mai ughiau de dir:

«Sas tgei, Márti, pren mei dunna; da mia vart daventass quei franc pli per carezia che per misericordia — e ti vesses quei che ti has il pli de basegns . . . »

Márti fa in smarvegl sco aunc mai en sia veta e manegia sinceramein: «Mo ent'il num de quei bien Diu, co duei jeu è prender tei, matta sil meglier e cun lètgas detgavunda — jeu il pauper cruci senza combas?»

«Miasclas, miu car Márti, mias duas bunas combas, miu cor e tia bratscha vegnan franc a dar in bi pèr!»

«Sche bien pia Maricatrina, lu aunc oz tiel prèr che senuspe-scha segir buca de dar ensemen nus!»

E cun quei eis ei stau fatg. Las semplas nozzas ein vegnid as celebradas ded A entochen Z ella paupra stivetta de Márti Combalein ed igl augsegner ha sincerau che quella lètga vegni a vegnir benedida dal Segner, zatgei auter seigi gnanc pusseivel buc.

La «rauba» de Maricatrina de Putnengia ei buca gronda, mo ha gest pudiu tonscher de cumprar ils uaffens de parlèr. Mo tgi che ha entschiet gia otg dis suentar las nozzas cul mistregn empau sprezzau de sursinader, cuntschacazzettas e peinaruogs, ei stau

nies Márti Combalenn. Ed el ha en cuort astgau experimentar che dus vegnien meglier atras questa paupra val de larmas che mo in persul.

Senza haver empriu il mistregn tenor regla ed usit, daventa Márti plaun a plaun in veritabel meister. Parler B. de Glion ei en cuort danvons ella Val Tujetsch, e Márti cun lavur pli ch'avunda, buca mo gudogna il necessari per viver; anzi survegn schizun buenas costas. . . .

Márti Combalenn daventa cul temps la tipica nodaliug sin cadruvi a Sedrun. Il bia lavura el sut casa el suleagl, leu sper via nova, nua che tut va e vegn e la veta pulsescha.

Cun sia «pipa trola de miola» permiez sia barba grischa giu, la capiala gita, stada verda avon onns, pusada sulla ureglia dretga, il martî traso alzaus e drizzaus sin la pintga massa denter las queissas, marcla Márti naven dall'alva entochen far brin (fitgond sia combalenn encunter in crap) giu per hontas, meltras, zeivers d'iom, cazzettas e broccas ch'ei tuna sin Cadruvi e rebatta streglias si e streglias giu beinasper ed el tact. Sia fatschenta va stupent, pulits prezis e concorrenza negina.

Quel che va sin stiva, vesa aunc meglier ch'ei va bein cun Már-ti Combalenn. Leu termaglian giuda peis della mumma Maricatrina, che fa uss **ella** effels ed onzas e staupa outras munconzas, in mat e 7 buobas in pli frestg e stagn che l' auter e tuts de colur latg e vin.

Ina sera de tscheina, sesend alla meisa de dudisch, manegia Márti siper Maricatrina: «Ju stu invantà enzatgeï ni tge las buccas survargan deisch jèdas mia bratscha! Quai co o num vus . . . »

E Márti Combalenn combinescha, emprova, tuorna ad empruar petga e braha di e notg ed in di d' atun 1870 excloma el ina sera tard: «Maricatrina, uss essan nus ametsch! Fin cun tuttas temas de daivets e miserias! Ju o anvantau ina maschina de far ain ligiongias probabel perquei che la carn de far en ha adina muncau a nus entochen oz . . . »

Detg e fatg! Márti Combalenn ha inventau ina maschina de far en ligiongias, bufatga e fina e la sempladad sezza, in instrument che ha in esit grondius. Ussa ha el lavur e fadigia gl'entir benediu onn, era gl'unviern, in temps nua ch'ei era adina plitost pauc lavur e gudogn.

Per vegnir a frida e saver cuntentar si'entira clientella, cumpra el in asen, metta neu in carret de laitras e tarmetta viadora sia

dunna, siu mat e duas de sias matellas per l'entira tiara entuorn. Igl atun van ellas dalla Cadi oragiu entochen Breil; van, tuornan e cargan danovamein igl asen, entochen che tut ei surviu. Lu seimeinan els sur Cuolm, fan Andermatt, Realp ed Hospental e visetan era Caschanutta, avon che turnar puspei sul Cuolm d'Ursera, la pial-gat stignada plena de tschun francs (mintga maschina 5 francs).

La primavera vegn ei turnau a far carga: Maricatrina e sias gidontras cuoran sur cuolm, fan il Munt Avelin e vendan maschinas en Val Leventina entochen Blizuna. La fatschenta flurescha. Mo sia famiglia crescha . . . » e tontas buccas e mo quater bratschs» sco el veva per moda de dir. Ils deivets tema Márta buca meins ch' ils puccaus, ed el less er'aunc schar enzatgei a ses 10 affons avon ch'ira sur cuolm per buca pli turnar.

Cheu vegn ei endamen ad el, ded esser staus duas — treisga a Ligiaun a fiera de stiarls cul Muggli grond e ch'ei veva dau ora buca mal. Mo tgei far cun sia combalenn? El sassociescha in pèr gadas cul Muggli che vul bein ad el. El cumpra 20/30 mintgamai, aschunscha quels a trei-quatertschien dil Muggli e va a fiera de Ligiaun, serrond davos tier l'entira marcanzia, ault a cavagl . . . Márta, cavalier Combalenn . . . !

Mai giu discletg scol veva — mintga gada ch' el mava cun il Muggli vevan ei cletg! fa el quei differentas gadas, dil temps ch'el steva sil meglier, considerond las fieras de stiarls mo sco «gudogn accessoric»

Mo vegnend pli vegls, disdescha «la scaffa» sco el numna tut quei che stat en connex cun siu pèz — ed el sto ceder, silmeins cun las fieras de stiarls.

Ed ussa vesan ins el puspei ad incontin, naven dallas empremas damauns de primavera entochen ils cuorts dis d'atun avon sia casa brina sin cadruvi, la combalenn fitgada encunter il crap ed il martî smanaus migeivlamein ell'aria e lu giu per cazzettas e zivers d'irom

E duront questa pacifica lavur siemia el dils onns, nua ch'el mava aunc frestgamein a cavagl — malgrad sia combalenn — alla fiera de Ligiaun e vendeva sia marcanzia stiarls in pli grul e bi che l'auter . . .

Ina sera d' atun, il davos di de sulegl en sia veta tgiemblada de lavur e cuntentientscha, va gl'augsegner speras ora, manegiand

spir beinvulientscha: «Mo plauntiu, Márta, ussa duess ei gleiti far, ni tgei manegias?»

«Mû gie, augsegner,» scrol'el il tgau, ualti resignaus, «ju sun nuét plé; il mund semida, era tier nus sè midau biè!» . . .

Dapi quei di han ins mai pli viu Márta Combalenn luvrond avon casa sin cadruvi el benediu bien sulegl s. Martin . . .

E vegnend lu il criu unviern, eis el vegnius enta létg per mai pli vegnir ora. Ina sera ch'ils davos radis dil scars sulegl termegliavan cun ses mauns smagriai, teni a Diu, di el siper Maricatrina e ses diesch affons carschi, serimnai entuorn siu létg: «Ussa mondel jeu tier Niessegner ch'ei adina staus aschi buns e grazius cun mei — cunzun en fossa de Giuf e suenter adina pli e pli, entochen oz miu davos di. Po buc emblidei lu de metter quei ch'ei vanzau de mei ella medema fossa sin santeri, nua che mia comba spetga miu pauper tgierpatsch, per che jeu sappi silmeins sepresentar il giuvenessendi entirs entratgs avon la fatscha de Diu.» . . . Ed el ei morts lezza sera cuntents e pacifics sc'in'olma gia beada.